

Bajnok Dániel

Mi bajunk Pállal?

Nagyon dühös vagyok rá. Ő vette el a legtöbb időt az életemből. Húsz évet foglalkoztam vele egyfolytában. S most megint. Miért foglalkozom vele annyit? Mert nem értettem őt, s nem nyugodtam meg, amíg nem ismerem úgy, mint a tenyeremet. '70 és '90 között minden szabad időmet rá áldoztam, amikor már túl voltam 50. évemen. De miért ez a késői szerelem? Dehogyan az. Megértettem, megszerettem a Názáretit. Négy évet áldoztam rá 1964 és 68 között, s lett belőle hat vastag szamizdat kötet (Keressétek az Isten országát!, 1990–91). Minek tanultam én hét évig katolikus teológiát, amikor az majdnem semmit sem hasonlított arra, amit a hat kötetben kihámozhattam az evangéliumok Jézus ajkára adott szövegeiből...? Minek? S ki ezért a felelős, ki ebben a ludas? Hát a Tarzusi... – gyanakodtam.

EZEKEL A MONDATOKKAL KEZDŐDIK Bulányi Gyurka bácsi egyik utolsó nagyobb lélegzetű munkája, a *Merre ne menjek? – Avagy hogyan lett a tarzusi Saulból Szent Pál?* Már ez a bekezdés is mutatja a cím létjogosultságát, hiszen művének első soraiban bevallja a szerző, hogy „nagyon dühös” Pálra, aki régi, és azóta számára bebizonyosodott gyanúja szerint felelős azért, hogy az általa a katolikus teológián tanultak és az evangéliumokban szereplő jézusi mondások üzenete nem volt összhangban egymással. Emiatt vágott bele a végül nyolc kötetben megjelent Pál-szintézisbe (*Szent Pál teológiája* = SzPT), amely a szerző minden igyekezte ellenére kínosan visszhangtalan maradt a Bokron kívül, és olvasottsága, ismertsége köreinken belül is erősen kétséges. Mindössze annyi jutott el belőle a mai katolikus köztudatig, hogy a Bokornak „valami baja van Pállal”: kritikával illetjük, sőt szidalmazzuk a Népek Apostolát, és e viselkedésünk kimeríti a súlyosan romboló egyházkritika fogalmát, így alkalmas a Bokor egyházellenes arculatának erősítésére.

Nem hallgathatom el, hogy személyesen is érintett voltam az idős kori „*Merre ne menjek?*” megszületésében. A szerző által 2001-ben újraindított görög tanfolyamon 2005 körül kezdtük olvasni Szent Pál *Galátáknak* írott levelét, csigalassúsággal haladva versről versre. A levél első fejezetének néhány mondata különösen elgondolkoztatott minket: „*Tudomásotokra hozom, testvérek, hogy az általam hirdetett evangélium nem embertől való. Hiszen nem embertől kaptam vagy tanultam, hanem Jézus Krisztus kinyilatkoztatásából. ... De amikor úgy látta jónak az, aki már anyám méhétől fogva kiválasztott és kegyelmével meghívott, hogy kinyilatkoztassa bennem Fiát azért, hogy jó hírként hirdessem őt a pogány népeknek, akkor azon nyomban nem hallgattam húsrá és vérre, és Jeruzsálemben sem mentem föl a nálam korábbi apostolokhoz, hanem elmentem Arábiába, majd ismét visszatértem Damaszkuszba. Három év múltán azután fölmentem Jeruzsálemben, hogy jól megnézzem magamnak Pétert, s nála maradtam tízenöt napig*” (Gal 1,11–18). Miféle kivételes öntudatról tanúskodik ez a frissen megtért próféta? Hogyhogy három éven át nem akart találkozni a neki megjelent Jézust

személyesen is ismerő tanítványokkal? Ez indította Gyurka bácsit arra, hogy a páli teológia rendszeres elemzésének elkészülte után két évtizeddel, közel kilencven éves korában megkísérelje leírni Pál fejlődésének történetét. A szinkronikus analízis után diakronikus vizsgálatba fogott, és ennek lett gyümölcse a Pál-szintézisnél jelentősen rövidebb, könnyebben olvasható, de helyenként már öregesen csapongó *Merre ne menjek?* Gyurka bácsi megtisztelt azzal, hogy engem kért föl a *Merre ne menjek?* kéziratának első átolvasására, és (ahogy írta) „opponensi vélemény” megfogalmazására. Már akkor is tudtam (és ma is tartom), hogy nem álltam készen erre a feladatra, de azért örülök, hogy néhány javítást, okoskodó kritikai megjegyzésemet megfontolta. Mindenesetre én, az „opponens” sokkal többet tanultam az elkészült dolgozathoz, mint annak írója az én kommentárjaimból. De ez talán így is volt rendjén.

A címben fölített kérdés megválaszolásához legalább vázlatosan meg kell vizsgálni, hogy miben tér el Pál teológiai tanítása attól, amit az evangéliumokból és azokon belül is a Jézus ajkára adott mondatokból ki lehet következtetni. A teológusok a legkevésbé sem értenek egyet e kérdésben. Egy részük számára a válasz egyszerű: Pál tanítása minden ponton illeszkedik Jézuséhoz, és nem tér el attól; teológiai többlet csak annyiban mutatható ki, hogy Pál máskor (Jézus földi pályafutása és feltámadása után) és más környezetben, elsősorban a diaszpórabeli zsidók és a pogányok közt hirdeti Krisztus evangéliumát. Mások azonban úgy vélik, Pál markánsan más mederbe terelte a Jézus-mozgalmat, mint ahogyan azt akár az Alapító, akár annak közvetlen tanítványi köre elképzelte. A nem egyházi háttérű tudományos szakirodalomban ez a nézet számít többségi álláspontnak, azonban a kutatók igen eltérően ítélik meg a Pál és Jézus tanítása közti különbség mértékét, illetve Pál szerepét a zsidóságtól elkülönült keresztény vallás kialakulásában.

GYURKA BÁCSI PÁL-SZINTÉZISE a szavak statisztikája és analízise felől közelítette meg Pál tanítását. A szavak előfordulását vizsgálva nem pusztán abból indult ki, hogy egy-egy szó Pálnál szerepel-e többször vagy Jézus ajkára adva, hanem *relatív gyakorisági mutatóval* (rgym) számolt. Az rgym egy szám, amely azt mutatja meg, hogy a 27 újszövetségi könyv egy adott szava hányszor sűrűbben vagy ritkábban fordul elő a páli korpuszban (azaz a 13 Pálnak tulajdonított levélben: ez a *Corpus Paulinum* [CP]), mint az Újszövetség (ÚSZ) más könyveiben. Az rgym tehát mindig viszonyított gyakoriságot mér, de Gyurka bácsinál ez lehet a CP és az ÚSZ többi 14 könyvének sűrűségi relációja is, vagy a CP és a négy evangélium sűrűségi relációja is. Eközben természetesen azt is figyelembe kell venni, hogy a 13 páli levél terjedelmileg, azaz a szavak számát tekintve az ÚSZ alig egynegyedét (pontosan 23,5%-át) alkotja, az evangéliumoknak pedig nagyjából felét teszi ki. Az rgym tehát vagy a többi 14 könyvhöz, vagy csak a négy evangéliumhoz viszonyítva mutatja a páli szóhasználat sűrűségét vagy ritkasságát, és e számot úgy kapta meg,

hogyan elosztotta az adott kifejezés páli levelekben megfigyelhető sűrűségét az ÚSZ több könyvében (vagy éppen csak a négy evangéliumban) tapasztalt sűrűséggel.

A mellékelt táblázaton, amely az ÚSZ néhány igen gyakran előforduló szavát tartalmazza, jól megfigyelhető néhány fontos tendencia. Bizonyos szavakat a páli levelek sokkal sűrűbben használnak, más szavakat pedig jelentősen ritkábban, mint az evangéliumok. Külön figyelmet érdemel a jézusi tanításban oly fontos *mathétész* ('tanítvány'), amely tökéletesen hiányzik a páli terminológiából: egyetlen alkalommal sem használta. Használta viszont helyette az *apostolosz*-t ('apostol'), amely az evangéliumokhoz viszonyítva hétszer sűrűbben szerepel Pálnál, aki tehát nem Jézus tanítványának, hanem a feltámadt Krisztus küldöttjének tekintette magát. A táblázatot böngészve különösen azokat a szavakat érdemes figyelembe venni, amelyek páli *rgym*-je jelentősen eltér az átlagos sűrűségűnek mondható 1-es értéktől akár fölfelé (ebben az esetben Pál sűrűbben használja a kifejezést), akár lefelé (ez esetben Pál ritkábban él vele, mint az evangéliumok). Ilyen szó például a kegyelem (*kharisz*), a hit (*πισztisz*), az Istenek-tetszés (*dikaioszüné*) vagy az egyház (*ekklészia*). Ezek Jézus ajkán alig fordulnak elő, Pál számára viszont meghatározó jelentőségűek. A táblázat tartalmát Gyurka bácsi így summázta a Pál-szintézis elején: „Az evangéliumok Jézusa TANÍTVÁNYOKBÓL álló ORSZÁGRÓL beszél, Pál pedig EGYHÁZRÓL (41), amelynek KRISZTUS (14) a KEGYELEM (17) és a HIT (12) erejében megszerezte az ISTENNEK-TETSZÉST (11), ahogyan azt a páli EVANGÉLIUM (10) előadja.”

Ez persze jóformán csak játék a számokkal és a szavakkal – még ha az eredmény meglepően pontosnak tűnik is. Gyurka bácsi munkájának legnagyobb része a szavak gyakoriságán túllépve elemzi azok jelentését is. Így vette észre, hogy bizonyos szavak eltérő jelentésben szerepelnek Pálnál, mint az evangéliumok Jézusának ajkán. Egyik fontos és közismert példánk a *πισztisz* ('hit') szócsaládja, benne a *hinni*, *hívó*, *hitetlen* stb. kifejezésekkel. E fogalmat nagy terjedelemben tárgyalja mind a *Keressétek az Isten Országát!* c. művében (KIO 40–47. numerus), mind a *Szent Pál teológiájában* (SzPT 50–66. numerus = IV. kötet: *Krisztus hűsége*). Az *rgym* alapján azt gondolhatnánk, hogy a hit fogalma Jézus tanításában kevésbé fontos, mint Pál gondolatvilágában, de ez nem lenne teljesen igaz. Inkább az a helyzet, hogy mást ért hiten Jézus, és mást Pál. Nagyon leegyszerűsítve és tömören megfogalmazva: a hit Jézus számára nem pusztán tapasztalattal és következtetéssel nem bizonyítható, tekintély útján közvetített tartalmak elhívését jelenti, hanem magatartást: a szeretet létrejébe bekapcsolódást, így keresést, erőfeszítést, megvállást, állhatatosságot és a vele járó sorskövetkezmények hűséges elvállalását. A hit a tudat és a cselekvés síkján érvényesülő, azaz tettekben megnyilvánuló meggyőződés: igaznak tartás és a felismert igazság melletti hűséges kitartás. Jézus esetében ezt a szeretet-elv (azaz a hármasszemeny) tölti meg tartalommal.

Pál hitfogalma sokkal bonyolultabb és kissé zavarosabb is, mert nála a *πισztisz* egyszerre jelentheti 1) egyrészt Isten vagy Jézus hűségét és bizalmát irántunk, 2) másrészt a hittartalmak általunk való belátását és igaznak tartását, sőt a hittartalmakat nyújtó Istenre való ráhagyatkozást is, de 3) egyben jelentheti az ember cselekvő magatartásokban (szeretetlenben) kibontakozó hűségét is Isten/Jézus iránt. A hit középpontjában álló hittartalom egy szóban megfogalmazva a Krisztus-esemény. Pál gondolatvilágában ez egy kozmikus jelen-

Szó (ógörög ABC szerinti sorrendben)	Előfordulás			<i>rgym</i> (CP–Ev.)
	CP	4 Ev.	ÚSZ	
<i>agapaó</i> (szeret)	34	63	143	1
<i>agapé</i> (szeretet)	75	9	116	17
<i>adelphosz</i> (testvér)	133	97	343	3
<i>hamartia</i> (bűn)	64	42	173	3
<i>anthróposz</i> (ember)	126	325	548	0,8
<i>anér</i> (férfi)	59	47	216	3
<i>apostolosz</i> (apostol)	34	10	80	7
<i>baszúleia</i> (ország)	14	126	162	0,2
<i>güné</i> (asszony)	64	103	209	1
<i>didaszkalosz</i> (tanító)	7	49	59	0,3
<i>didaszko</i> (tanít)	16	58	97	0,6
<i>dikaioszüné</i> (Istenek-tetszés)	57	10	91	11
<i>doxa</i> (dicsőség)	77	41	165	4
<i>ekklészia</i> (egyház)	62	3	114	41
<i>ergon</i> (cselekedet)	68	37	169	3
<i>ethnosz</i> (pogány)	54	39	162	3
<i>euangelion</i> (örömhír)	60	12	76	10
<i>hémera</i> (nap)	50	166	388	0,6
<i>theosz</i> (Isten)	548	304	1314	4
<i>Iészusz</i> (Jézus)	213	557	905	0,75
<i>Iudaiosz</i> (zsidó)	26	87	194	0,6
<i>kardia</i> (szív)	52	46	156	2
<i>küriosz</i> (úr)	275	273	718	2
<i>logosz</i> (ige)	84	130	331	1
<i>mathétész</i> (tanítvány)	0	234	262	0
<i>nomosz</i> (törvény)	119	31	191	8
<i>uranosz</i> (ég)	21	152	272	0,25
<i>patér</i> (atyá)	63	275	415	0,5
<i>πισztisz</i> (hit)	142	24	243	12
<i>pneuma</i> (lélek)	146	102	379	3
<i>szarx</i> (hús)	91	24	147	8
<i>szóma</i> (test)	91	37	142	5
<i>hüiosz</i> (fiú)	40	255	375	0,3
<i>kharisz</i> (kegyelem)	100	12	155	17
<i>Khrisztosz</i> (Krisztus)	379	55	529	14

1. táblázat: Az ÚSZ gyakori szavainak *rgym*-je

tőségű történés, amelynek valódi lényege azonban nem Krisztus e világra jövele (Atyától való elküldöttsége) vagy hároméves tanítói működése volt, hanem halála és feltámadása. Így válik Pál apostol gondolkodásában központi fontosságúvá a kereszt fogalma (SzPT, III. kötet: *Krisztus keresztje*). Ismét csak erős leegyszerűsítéssel élve: a kereszt Pál számára nem a jézusi élet következménye (ahogyan azt a KIO-ban olvassuk), hanem Krisztus életének célja, hogy ezáltal megszerezze számunkra az Atya jóindulatát és kegyelmét. „*Ha pedig Krisztus nem támadt fel, nincs értelme a mi tanításunknak, s nincs értelme a ti hiteteknek sem. [...] Ha pedig Krisztus nem támadt fel, semmit sem ér a hitetek, mert még mindig bűneitekben vagytok.*” (1Kor 15,14.17)

EZZEL ELJUTOTTUNK A PÁLI TEOLÓGIA LÉNYEGÉHEZ, amelyet látszólagos belső ellentmondásai miatt Gyurka bácsi *három lépcsőnek* nevez. Ezek egymásra épülnek: az első nélkül nincs értelme a másodiknak, a második nélkül pedig a harmadiknak. Innen öt idézem:

„Az első lépcsőt adja az üdvtörténet Krisztusig bezárólag. A második és harmadik lépcsőt a Krisztus utáni

üdvörténet adja oly módon, hogy a második lépcső logikai és időbeli rendben megelőzi a harmadikat.

Az első lépcsőben három páli megállapítással találkozunk:

1a-tétel: A törvény (mózesi vagy nem mózesi) nem tett bennünket Istennek-tetszővé, mert képtelenek voltunk s vagyunk teljesíteni a törvényt.

1b-tétel: Jézus kereszthalála megszüntette a (mózesi vagy nem mózesi) törvény érvényességét.

1c-tétel: Jézusnak a halál elszenvedéséig menő hűsége Istennek-tetszővé tett minket – potenciálisan.

Második lépcső: Ahhoz, hogy az említett jézusi tett ténylegesen, aktuálisan is Istennek-tetszővé tegyen minket, igaznak kell tartanunk az első lépcső három páli megállapítását, azaz hinnünk kell. Ez a hit még nem cselekedet, hanem csak igaznak tartás.

2a. Aki hisz, az Istennek-tetsző.

2b. Aki hisz, az nem cselekszik.

2c. Aki cselekszik, az nem él Istennek-tetszően.

Harmadik lépcső: Ebből a hitből folyik, hogy cselekedjünk olyan módon, hogy teljesítsük Jézus erkölcsi törvényét, a szeretetparancsot.

3a. Tennünk kell Jézus törvényét.

3b. Aki cselekszik, az nincs Mózes törvénye alatt.

3c. Aki cselekszik, az Istennek-tetszővé lesz.” (Merre ne menjek?, 27.1)

Ebben a hármas gondolati rendszerben válik érthetővé, hogy miért mondja Pál pl. a Galata-levélben többször is, hogy a cselekedeteink nem tesznek minket Istennek-tetszővé (Gal 2,16; 3,11.24; Róm 3,28; 4,5; stb., lásd SzPT 58e), és miért mondja közben azt is, hogy a hit „szereteten át munkálkodik” (Gal 5,6), vagy miért beszél a „hit munkálkodásáról/cselekedetéről” (*ergon tész piszteósz*, 1Thessz 1,3). Aki ugyanis igaznak tartja, azaz hiszi az első lépcső tartalmát (ez volna maga a második lépcső), az olyan módon cselekszik, hogy megteszi, amit a szeretetparancs megkíván. Ha az „alap” nem is, de a tető, a csúcs azonos Jézuséval: „a legnagyobb szeretet” (1Kor 13,13). Ahogyan Gyurka bácsi fogalmazza a páli hit summáját egy mondatba gyúrva: „Az Isten hűségét (pisztisz – az 1. lépcsőé) elfogadó (pisztisz – a 2. lépcsőé) ember a maga hűségét (pisztisz – a 3. lépcsőben) adja válaszként a maga Istenének.” (SzPT 58c.)

A FENTIEKHEZ HASONLÓAN érdemes volna megvizsgálni a főleg Pál által használt fogalmak (az evangélium, a törvény, a kegyelem, a megváltás) jelentésbeli sajátosságait, és azt, hogy miképpen illeszkednek az imént fölvezetett három lépcsőhöz, de erre nincs lehetőség ezen írás keretei között – Gyurka bácsi vonatkozó munkáiban mindenki elolvashatja ezeket, és levonhatja magában a tanulságokat. Ám ennél is fontosabbnak tartom, hogy bemutassam a keresztény kétezer esztendő néhány meghatározó jelentőségű írásán keresztül, hogy milyen elképesztő presztízsre tett szert Pál tanítása a kereszténységen belül, a jézusi üzenet rovására – csakúgy, mint a tizenhárom páli levél az evangéliumok rovására. Ezt fogalmazta meg Gyurka bácsi rendkívül provokatívan alábbi, szállóigévé vált mondatában: „Az elmúlt kétezer esztendő során a Róm 13 kiütéssel győzött a Hegyibeszéd ellenében, nemcsak a keresztény gyakorlatban, hanem – s ez a még nagyobb baj! – a keresztény elméletben is” (*Erény-e az engedelmség?*, 1989, 151 = SzPT, VI. 86., 697). De hogyan lehetséges ez? Hát nem kéne fontosabbnak tartanunk az evangéliumokat Pál leveleinél? A II. vatikáni zsinat *Dei Verbum*

kezdetű dogmatikus konstitúciója egyértelműen fogalmaz: „Köztudomású, hogy az összes szent irat közül, még az újszövetségek közül is méltán kimagaslanak az evangéliumok, mert elsősorban ezek tanúskodnak a megtestesült Igének, a mi Üdvözítőnknek életéről és tanításáról” (DV 18.).

Nos, a valóság nem egészen ezt mutatja. Nem szeretnék belemenni abba a kérdésbe, hogy hatástörténetét tekintve milyen eredménnyel járt a Római levél 13. fejezete, amely az államhatalom jogos erőszakmonopóliumát taglalja. Pál nyilván nem gondolta, hogy a történelemben később számtalan uralkodó és rezsim erre hivatkozva magyarázza majd meg a maga Istentől rendelt hatalmát. Nem taglalom azt sem, hogy Szent Ágoston Pálra hivatkozva (1Kor 15,21; Róm 5,12) alkotta meg az összülök „eredeti” vagy „áteredő” bűnének konstrukcióját, amely bűnt a keresztiség szentsége hivatott hatálytalanítani. Inkább azt mutatnám be két táblázat és Gyurka bácsi módszere segítségével, hogy a keresztény kultúra két nagy hatású alkotása mennyivel gyakrabban hivatkozik is Pál leveleire, mint a négy evangéliumra.

A 2. táblázat azt mutatja be, hogy hány alkalommal hivatkozik az ÚSZ egyes könyveire a középkor legnagyobb keresztény gondolkodójának, **Aquinói Szent Tamásnak** a *Summa Theologica* (ST) című műve, valamint a 20. századi katolikus egyház egyik legfőbb

ÚSZ könyvei	ST	II. vat. zs.
Mt	908	119
Mk	107	42
Lk	474	57
Jn	652	133
ApCsel	185	83
Róm	734	102
1Kor	696	89
2Kor	218	61
Gal	194	83
Ef	249	91
Fil	92	28
Kol	96	48
1Thessz	33	17
2Thessz	25	8
1Tim	148	27
2Tim	56	17
Tít	33	7
Filem	1	28
Zsid	320	41
Jak	110	10
1Pét	54	39
2Pét	36	8
1Jn	109	22
2Jn	1	0
3Jn	0	2
Jd	0	1
Jel	113	21

2. táblázat: A ST és a II. vat. zsin. dokumentumainak hivatkozásai

dokumentumgyűjteménye, a II. vatikáni zsinat dokumentumai. Az egyes ÚSZ-könyvek mellett látható számok azt mutatják, hogy a ST, illetve a zsinati dokumentumok hány alkalommal hivatkoznak az adott könyvre. Ami Aquinói Tamás művét illeti, az összesen 5644 újszövetségi hivatkozás közel fele Pálra vonatkozik, holott a CP kevesebb, mint egynegyedét teszi ki az ÚSZ terjedelmének (lásd 3. táblázat). Ha segítségül hívjuk az *rgym* fogalmát, akkor megállapíthatjuk, hogy az ÚSZ többi könyvéhez viszonyítva a ST 2,73-szor sűrűbben hivatkozik Pálra, mint a többi 14 könyvre, beleértve az evangéliumokat is. Ráadásul több tucatnyi alkalommal emlegeti is őt: „Az apostol mondja” – írja Aquinói Tamás, és ekkor teljes természetességgel Pálra gondol. (Itt érdemes megjegyezni, hogy az Aquinói nem tizenhárom, hanem tizennygy könyvet tulajdonított Pálnak, hiszen a Zsidókhöz írt levélből származó idézeteket is sokszor a fenti fordulat vezeti be. Ha ezt is hozzászámolnánk a páli korpuszhoz, akkor a ST páli hivatkozása-

lunk, és mivel sokszor nem jutunk dűlőre e hittartalommal, el sem jutunk a harmadikig, a szeretetig.

Ez a hittartalom azonban egyre kevésbé izgatja a mai korban felnővöket: az én korosztályomat és az utánam jövőket. Ezért tartom döntő jelentőségűnek, hogy beszéljünk Pálról, értsük meg, hogy mit tanított, és tanuljuk meg tőle, amit tanulni érdemes – ez pedig számomra a harmadik lépcső üzenete, és Pál haláláig tartó akusége mindahhoz, amit felismerni vélt. Nem kritizálni akarom Pált, nincs is jogom hozzá, hiszen vajon hol tart az én Jézus melletti elköteleződésem hozzá képest? De attól még, hogy „tudom a helyemet” Pál mögött, nem hunyhatom be a szememet, hogy ne lássam, ami körülvesz. A dogmatika győzött a morál fölött. A katolikus Szentmise állandó részei szinte mind dogmatikai és krisztológiai tartalmúak, azaz a páli hitletéteményen alapulók: „Krisztus a mi Urunk által... aki él és uralkodik... aki üdvösségünkért föláldozta önmagát stb. stb.” A fiatalok közül sokan csak fél szívvel mondják (vagy egyáltalán

	A <i>Summa Theologica</i> hivatkozásai az ÚSZ-re			A II. vat. zsin. dokumentumainak hivatkozásai az ÚSZ-re			
	Szavak száma % (görög)	Hív. összesen	Hivatk. %-ban	<i>rgym</i> (CP – többi)	Hív. összesen	Hivatk. %-ban	<i>rgym</i> (CP – többi)
Teljes ÚSZ	100,00%	5644	100,00%		1184	100,00%	
CP	23,48%	2575	45,62%	2,73	606	51,18%	3,4
Evangéliumok	46,92%	2141	37,93%		351	29,64%	
ÚSZ CP-n kívül	76,52%	3069	54,37%		578	48,81%	

3. táblázat: A CP idézettségének *rgym*-je

sainak az ÚSZ többi 13 [!] könyvéhez viszonyított *rgym*-je 4 fölött volna, és a hivatkozások abszolút értékben is fölülmúlnák a többi könyvre történő hivatkozások számát.) Akárhogy is, Pál numerikusan definiálhatóan fontosabb szerzője az Újszövetségnek az ST számára, mint bármely más szerző.

És vajon mi lesz az eredmény, ha eljártsszuk ugyanezt a játékot a katolikus közelmúlt legfontosabb szöveggyűjteményén is, a II. vatikáni zsinat teljes dokumentumtárán? Azon a szövegtörzson, amelynek imént idézett mondata kinyilvánította, hogy az ÚSZ összes könyvei közül kiemelkednek az evangéliumok... A zsinati dokumentumok elérhetőek egybegyűjtve az interneten, így végigfuttattam rajtuk egy hivatkozáskeresést: ennek eredményét láthatjuk a mellékelt táblázatokban. Az eredmény szerintem ismét meghökkentő. **A II. vatikáni zsinat szövegei** többször idézik a 13 páli levelet, mint az összes többi 14 könyvet együttvéve (beleértve az evangéliumokat is). Az ÚSZ deklarált elsőbbségének ellenére arányaiban még sűrűbben idézik Pált, mint a középkorban Aquinói Szent Tamás.

DE VAJON MIÉRT IS BAJ EZ? Azért, mert érzésem szerint a keresztény történelemben a páli eszmeiség első két lépcsője vált meghatározóvá, és nem a harmadik. Az Ádám bűne miatt ránk megharagudó, aztán Krisztus kereszthalála és feltámadása által kiengesztelt Isten képe „Iemosta a pályáról” a tékozló fiú apját (a „tékozló Isten”, ahogy Timothy Keller írja könyvében). Nagyon egyszerűen megfogalmazom, amire gondolok: azt hiszem, hogy a kevésbé fontos dolgokat tettük dogmává és hitünk középpontjává, és közben hagytuk háttérbe szorulni az igazán fontos dolgokat. Engedtük, hogy az legyen a lényeg: ki mit hisz, és nem az, hogy ki mit tesz Istenért és az emberekért. Az első két lépcsőn botorká-

nem mondják) a Hiszekegy szövegét, amelyben egyetlen erkölcsi tartalmú megállapítás sincs, hanem csupa páli első-második lépcső, kiegészülve az Újszövetségen kívüli szenthagyomány számos elemével. Ennek kritikus megállapítása közbotrányt okozhat a hívek idősebb generációi számára, de meg kell értenünk, hogy ez az első két lépcső ma már nagyon keveseket vonz.

Azt gondolom, a harmadik lépcsőt kéne megerősíteni, és vissza kell térnünk a páli hitfogalomtól a jézusihoz: értelmünkkel és szívünkkel egyszerre fölismerni, hogy Jézus üzenetének lényege a gondolkodás-átalakításból származó élet-odaigazítás, és nem egy kétezer évvel ezelőtti áldozat kozmikus jelentőségének tudomásulvétele. Ez talán kihúzná a talajt a hitvitákból születő vallásháborúk alól is. Úgy képezem el az élet folytatásának értelmes lehetőségét, hogy többet beszélünk végre Jézus nyelvén és fogalomkészletével (templomban és azon kívül is), mint Pálén, mert így válik világossá számunkra, hogy nem az az igazán fontos, mit hiszünk, hanem az, hogy mit teszünk. Szent Jakab leveleinek szavaival: „Mutasd meg nekem tettek nélkül a hitedet! Én viszont tetteim alapján be fogom bizonyítani neked a hitemet” (Jak 2,18).

(*Lelkigyakorlatos előadás szerkesztett változata. Elhangzott 2015. június 27-én Törökbálinton.*)

A 2. és 3. táblázat elkészítéséhez felhasznált online források:

- A *Summa Theologica* hivatkozási indexe: <http://www.sacred-texts.com/chr/aquinas/summa/sum654.htm>
- A II. vatikáni zsinat dokumentumai: <http://www.ppek.hu/k26.htm>